

کونا کون

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

گزارش اولین نشست تخصصی بازارهای مالی اسلامی / دانشگاه امام صادق علیه السلام

اقتصاد اسلامی؛ بایسته‌ها و راهکارها / گفت‌وگویی با دکتر نجات‌الله صلیبی / ترجمه سیداسحاق علوی

گزارش اولین نشست تخصصی بازارهای مالی اسلامی

اولین نشست تخصصی بازارهای مالی اسلامی، روز چهارشنبه ۱۴ اسفند ماه ۱۳۸۱ در دانشگاه امام صادق علیه السلام برگزار گردید، این نشست که با همکاری دانشگاه امام صادق علیه السلام و پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس تشکیل شد. موضوع «بررسی فقهی - اقتصادی امکان ایجاد سپرده‌های بانکی با نرخ سود ثابت در نظام بانکداری جمهوری اسلامی ایران» را از طریق سؤالات زیر به بحث گذاشت:

۱. موضوع ربا چیست و مصادیق آن در نظام بانکی نوین کدام است؟ آیا هر نوع قراردادی که

دارای نرخ ثابت از قبل تعیین شده باشد از مصادیق ربا تلقی می‌شود؟

۲. آیا بر اساس رابطه وکالت، سپرده‌گذار و بانک می‌توانند نرخ قطعی از قبل تعیین شده‌ای را

به عنوان نرخ سود سپرده‌ها توافق کنند؟

۳. آیا ربا در خصوص تعهد حقوقی مطرح است یا تضمین حقیقی؟ آیا تضمین آن چه برای

بانک در سپرده‌های بانکی حاصل می‌شود، ربا محسوب نمی‌شود؟

۴. در صورت پذیرش قراردادهای با نرخ سود ثابت از قبل تعیین شده، به لحاظ تحلیل

اقتصادی، چه نرخ‌ی توسط بانک ملاک قرار می‌گیرد؟

۵. آیا تعیین سهم‌بری در قراردادهای با بازدهی متغیر از نرخ خاصی تبعیت می‌کند؟

در این نشست دو طرح در امکان طراحی سپرده‌های با سود ثابت به صورت سخنرانی ارائه گردید سپس حاضران به بیان دیدگاه‌های خود پیرامون طرح‌ها و برخی راه‌کارها بیان کردند. خلاصه این طرح‌ها بدین قرار است.

طراحی سپرده‌های با سود ثابت بر اساس تفکیک عقود بانکی

این طرح که توسط حجة الاسلام والمسلمین سید عباس موسویان عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی ارائه شد از سه بخش تشکیل می‌شد.*

۱. نیاز به سپرده‌های با سود ثابت در بانکداری بدون ربا

با توجه به اهداف و روحیات صاحبان پس‌انداز و سرمایه‌های نقدی همیشه در جامعه افرادی وجود دارند که دنبال کسب درآمد از پس‌انداز و سرمایه نقدی خود می‌باشند و از طرف دیگر روحیه ریسک‌گریزی دارند و دوست دارند از ناحیه سپرده بانکی سود مشخص و معین دریافت کنند.

۲. امکان پرداخت سود ثابت در بانکداری بدون ربا

شیوه‌های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا از جهت تحقق سود به دو گروه تقسیم می‌شوند برخی چون عقود مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، مضاربه، سلف، جعاله بازدهی متغیر دارند و برخی چون فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، تنزیل بازدهی ثابت و از قبل تعیین شده دارند. اگر بانک بتواند وجوه حاصل از برخی سپرده‌ها - سپرده‌های با سود ثابت - را تنها از طریق عقود با بازدهی ثابت اعطای تسهیلات کند می‌تواند سود ثابت و مدیریت شده‌ای را به صاحبان آن حساب‌ها برگرداند.

۳. مشروعیت سود ثابت

بانک می‌تواند از طریق عقد وکالت وجوه مازاد بر نیاز اشخاص حقیقی یا حقوقی را در قالب سپرده‌های پس‌انداز و سرمایه‌گذاری با سود ثابت جمع‌آوری کرده در قالب یکی از عقود فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک و تنزیل با سود ثابت و مشخصی اعطای تسهیلات کند سپس با کسر بخشی از آن سود به عنوان حق الوکاله مابقی را که سود ثابتی است به سپرده‌گذار بپردازد. از آن جا که ماهیت قرارداد بین سپرده‌گذار و بانک عقد وکالت است و بانک مالک اصل و سود سپرده‌ها نمی‌شود و هیچ تعهد حقوقی نسبت به آن‌ها ندارد باربای قرضی و معاملی که در اسلام حرام است، تفاوت دارد. البته این حرف منافات با این ندارد که بانک با استفاده از شیوه‌های مختلف مدیریت مالی چون کنترل حجم سپرده‌ها، نرخ‌های سود و کنترل وثائق اطمینان کافی برای مشتری جهت تحقق سود ثابت را بدهد.

* این طرح به صورت مقاله در فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی شماره ۷ منتشر شده است.

طراحی سپرده با سود ثابت براساس تضمین حقیقی

این طرح که توسط دکتر کامران ندوی از فارغ‌التحصیلان دانشگاه امام صادق علیه السلام است مبتنی بر تحلیل نهاد بانک و عملکرد حقیقی آن است.

اگر به ماهیت بانکداری توجه شود، شاید بتوان به این نتیجه رسید که ایجاد «سپرده با نرخ سود ثابت» به طور مطلق و بدون نیاز به قید استفاده از وجوه در قالب تعداد محدودی از عقود و نیز بدون نیاز به تعریف رابطه حقوقی وکالت برای بانک - سپرده‌گذار مقدور است و به لحاظ شرعی منعی ندارد. سز این مطلب در مفهوم «تضمین حقیقی» نهفته است. ماهیت بانکداری به طور خاص و واسطه‌گری مالی به طور عام به‌گونه‌ای است که در شرایط عادی اقتصاد، سود ثابت و معینی را برای بانک تضمین می‌کند و بانک بر مبنای این تضمین حقیقی می‌تواند به کلیه سپرده‌گذاران خود سود ثابت پرداخت کند. این تضمین حقیقی تنها در رابطه بانک با سپرده‌گذار متصور است و در رابطه فرد با فرد ممکن نمی‌باشد زیرا بانک از مزایای قانون اعداد بزرگ برخوردار است و متوسط نرخ سود برای بانک، حتی اگر بانک در سمت اعطای تسهیلات بر پایه مشارکت عمل کند، دارای احتمال بالایی است و به لحاظ آماری یک حادثه قطعی تلقی می‌شود. به علاوه، بر خور داری از امکان متنوع سازی داراییها (diversification) و پوشش دادن ریسک (hedging) تحت مدیریت صحیح بانکی می‌تواند از درون پایه‌های ضمانت حقیقی را مستحکم کند. در مقابل، بیمه و بانکداری مرکزی از جمله عواملی هستند که از بیرون به حقیقت تضمین حقیقی در بانکداری عینیت می‌بخشند.

بر این اساس، با توجه به این که تضمین نرخ سود ثابت برای سپرده‌ها ضمانت حقیقی است؛ نه تعهد حقوقی؛ و چنان چه ماهیت رابطه بانک با سپرده‌گذار مورد توجه قرار گیرد؛ نه شکل ظاهری این رابطه؛ ظاهراً تجویز «سپرده با نرخ سود ثابت» می‌تواند به لحاظ مصداقی خارج از دایره حرمت ربا باشد.

بنابراین، شاید برای استفاده از سپرده با نرخ بهره ثابت در بانکداری اسلامی به جراحی ترمیمی عملیات متعارف بانکی در خصوص سپرده‌گذاری، به‌گونه‌ای که در الگوی اول مطرح شده است، نیازی نباشد و توجه به ماهیت حقیقی رابطه بانک و سپرده‌گذار برای رسیدن به مجوز شرعی کافی باشد.